

Verlag De impact van COVID-19 op de ongelijkheden tussen vrouwen en mannen in Brussel.

Morgen mag niet slechter
worden dan vandaag
voor de gelijkheid

2021

AANBEVELINGEN

BRUSSELSE RAAD VOOR GELIJKHEID
TUSSEN VROUWEN EN MANNEN
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Geschreven door
Hassina Semah

Vrouwen en mannen kunnen niet met elkaar worden vergeleken. Het was helaas te voorspellen, de ongelijkheden tussen vrouwen en mannen zijn toegenomen door de gezondheids crisis. Daarom benadrukt de Raad voor de Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen het belang om de impact van de crisis op vrouwen te meten en specifieke acties in het leven te roepen zodat de toestand morgen niet slechter is dan vandaag.

De Brusselse bevolking bestaat voor meer dan de helft uit vrouwen, en veel meer dan de helft onder hen heeft een diploma hoger onderwijs. Brussel heeft hun competenties en specifieke ervaring nodig wanneer er moet worden nagedacht en een beslissing moet worden genomen over de te bepalen koers waardoor men uit de crisis kan geraken en een toekomst voor iedereen kan opbouwen.

Volgens een verslag van het uiterst gerenommeerde en prestigieuze McKinsey Global Institute zou een aanzienlijke verkleining van de kloof tussen vrouwen en mannen binnen de actieve bevolking kunnen leiden tot een toename van het wereldwijde BBP tot een hoogte die nagenoeg vergelijkbaar is met het volume van de Chinese en Amerikaanse economieën gecombineerd⁴⁰⁷.

Op grond van deze vaststelling blijkt dat de gelijkheid tussen vrouwen en mannen centraal moet staan in de post-COVID-re lance, zodat men echt kans maakt de economische fall-out van de maatschappelijke en gezondheids crisis af te wenden. Daarbij moeten de progressieve waarden worden behouden, die in het DNA van onze maatschappij verankerd zijn.

De RGVM vestigt de aandacht van de bevoegde autoriteiten op het feit dat de hieronder opgesomde aanbevelingen niet kunnen worden beschouwd als individuele en/of à la carte-aanbevelingen, maar eerder als een samenhangend geheel, waardoor op transversale, gecoördineerde en dus doeltreffende wijze een antwoord kan worden geboden op de gendereffecten van de pandemie.

⁴⁰⁷ McKinsey Global Institute (2015). *The power of parity: how advancing women's equality can add \$12 trillion to global growth*: San Francisco.

Algemene aanbevelingen

Aanbeveling nr. 1: Een sterk, globaal, transversaal en intersectioneel genderbeleid ontwikkelen.

De gelijkheid tussen vrouwen en mannen is een uitermate transversale materie omdat dit raakvlakken heeft met (nagenoeg) alle aspecten van onze samenleving, gaande van de hoogste kringen in de politieke wereld in het Gewest tot de smalle keuken van een gezin in de Marollen. Voor de gelijkheid tussen vrouwen en mannen in Brussel strijden, is ook aanvaard dat het om een ingewikkelde materie gaat die zich op het kruispunt van andere discriminatiefactoren bevindt, zoals bestaansonzekerheid, afkomst of handicap. Deze factoren bemoeilijken en verergeren de structurele genderongelijkheden waaronder duizenden Brusselaars gebukt gaan aanzienlijk, evenals de oplossingen ervoor. Tot slot is de gelijkheid tussen vrouwen en mannen bovenal een maatschappelijk project dat in de praktijk wordt omgezet via sterke en dappere politieke daden.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **De gelijkheid tussen vrouwen en mannen op de politieke agenda zetten** als een absolute noodzaak en prioriteit in het licht van de crisis en met het oog op de relance.
- **De gelijkheid tussen vrouwen en mannen in alle beleidsmaatregelen opnemen**, die (zullen) worden genomen om het hoofd te bieden aan de crisis en de toename van de bestaansonzekerheid, en om de relance te bevorderen.
- **Een interministeriële conferentie (IMC) de opdracht geven de genderimpact van de crisis nauwgezet te monitoren** zodat er een overleg- en besluitvormingsplatform kan worden gecreëerd met het oog op **de coördinatie van de te nemen acties, om de door de gezondheids crisis sterk verzwakte gendergelijkheid in stand te houden**.
- **De RGVM** (bestaande uit Brusselse sociale partners, universiteiten en spelers te velde) **structureel betrekken bij de gesprekken en bij de beslissingen die het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zal nemen** gelet op zijn mandaat en uitstekende ervaring inzake ge-

ndergelijkheid in de verschillende belangrijke sectoren van onze maatschappij.

- **De pariteit verzekeren** binnen alle besluitvormende instanties en deskundigencomités, zowel in de openbare als privésector (profit en non-profitsector).
- **Onmiddellijk een grootschalige intersectionele studie uitschrijven over de genderimpact van de COVID-19-crisis** in België, om een exact beeld te krijgen van de gevolgen voor zowel individuen (op het vlak van gezondheid en welzijn, gezinsleven, beroepsleven, enz.) als de maatschappij (op het vlak van volksgezondheid, maatschappelijk leven, economie, enz.), en om de in het licht van de crisis en de relance te nemen beleidsmaatregelen op relevante wijze te sturen.
- De **gendermainstreaming** of, met andere woorden, een geïntegreerde benadering van de genderdimensie **op iedere gewestelijke beleidsmaatregel toepassen**.
- De **genderbudgeting** of, met andere woorden, een systematische evaluatie van de gewestelijke budgetten op grond van gender toepassen, evenals een **uitsplitsing van de begroting** die de genderongelijkheden rechtzet, en dit vanaf de begrotingsramingen tot de eindstemming van de rekeningen.
- **De «Gelijkekansentesten»** systematisch kwalitatief evalueren en de impact van deze testen op de initiatieven meten⁴⁰⁸.
- **Met het oog op doeltreffendheid de «Gelijkekansentest» ook toepassen** op alle relance-initiatieven, en mee op de boot springen van een algemene digitalisering van de behaalde resultaten.
- **Alle crisis- en relancemaatregelen** regelmatig monitoren en evalueren, en **de nodige rechtzettingen doorvoeren** als er ongelijkheden worden waargenomen. Dit betekent dat er evaluatiecriteria en rechtzettingsmaatregelen moeten worden vastgelegd in het geval van vertragingen.
- **Nauwere synergieën** ontwikkelen met de **in genderuitdagingen gespecialiseerde organisaties en instellingen**, om te waken over het **volledige egalitaire potentieel van de maatregelen voor de**

Brusselaars, en dit zowel voor het crisis- en relancebeheer als voor de wereld van morgen die we maken.

- **De intersectionele aanpak veralgemenen die de situatie van welbepaalde vrouwen weergeeft die simultaan onder meerdere onzichtbaarheids-, uitsluitings- en discriminatiefactoren gebukt gaan**, zoals afkomst, liefdes- en/of seksleven, economische en sociale situatie, gezondheidssituatie, handicap, leeftijd, opleidingsniveau en/of geloof, om ons tot deze te beperken. Deze veralgemening verwezenlijken door het volgende voor te stellen:
 - > **Methodologieën voor de analyse van gendereffecten die systematisch gebaseerd zijn op gekruiste discriminatie**, met name rekening houden met meerdere simultane discriminatiecriteria.
 - > **Inclusieve** en transversale beleidsmaatregelen die gendergelijkheid promoten, door deze gelijkheid te kruisen met andere factoren van ongelijkheid.
 - > **Antwoorden bieden op de migratie** door de **genderuitdagingen** voor ogen te houden, alsook **racisme**, het **koloniale verleden**⁴⁰⁹, enz.
 - > **De mainstreaming inzake armoede** in het relancebeleid opnemen.
 - > Beleidsmaatregelen aannemen die rekening houden met de **situatie van oudere vrouwen**, onder meer op het vlak van huisvesting, gezondheid, digitale inclusie en sociale bescherming.
- **De gender- / seksespecifieke statistieken veralgemenen en verfijnen in alle sectoren van de maatschappij**, om de gendereffecten te meten en te neutraliseren op het vlak van:
 - > **De inperking van de epidemie** (telewerk, quarantaine, stilleggen van welbepaalde activiteitensectoren, enz.).
 - > **De gewestelijke relance** op intersectionele wijze (economie, werkgelegenheid, opleiding, ondernemerschap, bestaansonzekerheid, huisvesting, eenoudergezinnen, geweld, gezondheid).

408 FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg - Gelijikheid Vrouwen-Mannen: de loonkloof. <https://werk.belgie.be/nl/themas/gelijikheid-en-non-discriminatie/gelijikheid-vrouwen-mannen-de-loonkloof>

409 Het koloniale verleden kan worden gedefinieerd als de volharding van de kennis- en machtshiërarchieën, die de erfenis zijn van het koloniale verleden van een land en die zich onder meer uiten in de vorm van neokoloniale stereotypen. Unia heeft in dat opzicht in 2018 een studie gepubliceerd die de discriminaties die de bevolkingsgroepen van Sub-Saharaanse afkomst ervaren aan het Belgische koloniale verleden koppelen. https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Rapport_négrofobie_FR_Layout.pdf

- **Alle sociale uitdagingen aanpakken die zichtbaar zijn of die nog steeds taboe zijn in hun genderdimensie**, door zich te inspireren op in andere landen genomen doortastende maatregelen⁴¹⁰.
 - > **MeToo-beweging**
 - > Post-COVID
 - > **Ecologische crisis** en transitie
 - > Strijd tegen **menstruatie-armoede**
- **«The personal is political»⁴¹¹: de politieke en collectieve uitdagingen van de genderdimensie in de privésfeer benadrukken en aanwenden en het belang ervan helemaal inzien (geweld, care, taakverdeling, enz.)**, zoals op enigszins dramatische wijze is gebeuren naar aanleiding van de gezondheids crisis door de structurele toename van partnergeweld binnenskamers, het nagenoeg systematisch opnemen van coronaverlof door moeders of nog de verdubbeling van het aantal huishoudtaken die vrouwen structureel voor hun rekening nemen in (hetero)relaties. Hiertoe moet het volgende gebeuren:
 - > **De herpolitiseren van de privésfeer op de agenda van alle gewestelijke werkgroepen (WG's)** rond gender plaatsen, om de nadere regels voor elke WG uiteen te zetten.
 - > **De genderdeskundigen** (op het terrein, van universiteiten, van specifieke instellingen, enz.) betrekken bij **dezedenkoefening over de herpolitiseren van de privésfeer** in het kader van de wereld van morgen.
 - > **Interesse tonen voor de gendereffecten in specifieke, maar nog steeds te weinig geanalyseerde privécontexten** vanuit het standpunt van de genderongelijkheden, zoals: de positie van meewerkende echtgenoot, eenoudergezinnen, gezinnen waarvan een of meerdere leden een handicap hebben, Belgische gezinnen met een migratieachtergrond, migrantengezinnen met of zonder papieren, enz.
- **Maatregelen ter verkleining van de digitale kloof nemen** en met een egalitaire oplossing voor deze kloof komen door:
 - > Een genderanalyse van de digitale kloof te verwezenlijken.
 - > De genderstereotypen m.b.t. de digitale kloof te doorbreken.
 - > Het opleidingsaanbod uit te breiden naar en aan te passen aan de verschillende doelgroepen.
 - > Een gratis internetverbinding te verzekeren.

Een economische relance in het teken van gender

Aanbeveling nr. 2: De plaats van vrouwen op de arbeidsmarkt koste wat kost behouden.

Zoals we hebben gezien, heeft de crisis de ondernemingen ertoe aangezet tal van herstructureringen door te voeren en sneller nieuwe werkwijzen te implementeren. De prijs hiervan mag echter in geen geval zijn dat vrouwen op de arbeidsmarkt in een preciaire toestand en/of in technische werkloosheid terecht komen, dat hun werkuren naar beneden worden herzien en/of dat ze coronaverlof moeten opnemen. Dit alles kan namelijk de nodige gendereffecten met zich meebrengen. We mogen niet vergeten dat vrouwen een centrale rol hebben gespeeld in de meest kritieke fase van de crisis en de sleutel in handen hebben om de relance zo optimaal mogelijk te laten verlopen.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- De ondernemingen aanbevelen erop toe te zien dat **de gendergelijkheid wordt behouden bij de herintrede op de arbeidsmarkt van personeelsleden** die naar aanleiding van de sluitingen door de gezondheids crisis economisch werkloos waren.
- De bevoegde autoriteiten aanmoedigen **gendercijfers te verzamelen betreffende de impact van de crisis op de werkgelegenheid in Brussel** (ontslagen, afdankingen, aanwervingen, bevorderingen, variatie in de arbeidstijd, ouderschapsverlof, coronaverlof, enz.).

410 Zo was Schotland in november 2020 het eerste land ter wereld dat een wetsvoorstel besprak over de gratis en universele toegang tot menstruatieproducten.

411 Bekende leuze van de feministische beweging in de jaren 60 en 70, in het Nederlands vertaald als «Het persoonlijke is politiek».
Kelly, C. J. (2017, May 1). *The personal is political*. *Encyclopedia Britannica*: Chicago.

- **Gendercijfers verzamelen over de door de ondernemingen verstrekte opleidingen** per opleidingstype (bijvoorbeeld: de overwegend mannelijke digitale opleidingen).
- In het licht van de **door de crisis veroorzaakte breuken in de werkmethodes** is het belangrijk de gendergemengdheid ten dienste te stellen van de werkgelegenheid en deze methodes gepaard te laten gaan met **positieve acties**.⁴¹²
- Ondernemingen met meer dan 50 personeelsleden aanmoedigen de cijfers inzake gendergemengdheid te publiceren, een **gelijkheidsplan** op te stellen en **gelijkheidsreferenten aan te werven**.
- **De genderresultaten van de welzijns- en engagementsenquêtes** aanbevelen aan de ondernemingen, om de autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de Brusselse diversiteitsplannen te kunnen begeleiden bij het nemen van **corrigerende maatregelen** die nodig zouden zijn om de eventuele gendereffecten te neutraliseren.
- Waken over de **uitdagingen inzake gelijkheid** en de **gevolgen van telewerk** voor de plaats van vrouwen in de ondernemingen.
- **Praktische en doeltreffende opleidingen** over de uitdagingen inzake gelijkheid ter beschikking stellen van de **bedrijfswereld**.
- **Het open houden van de scholen**, kinderdagverblijven en buitenschoolse activiteiten als essentieel beschouwen en, als dat niet mogelijk is, in **alternatieve opvangmogelijkheden** voorzien.
- **Het Brusselse publiek, en in het bijzonder laaggeschoolde vrouwen, digitale opleidingen verstrekken, om de digitale kloof te overbruggen** hun concurrentiepositie te verstevigen op een door de crisis sterk gedigitaliseerde arbeidsmarkt.
- **Bijzondere aandacht en ondersteuning bieden aan «loonslaven» («working poors»)**, om onder meer hun financiële zelfstandigheid te bevorderen en hen te informeren over bestaande aanvullende steunmaatregelen.
- **De financiële steunmaatregelen** - via vrijwaring van de subsidies en compenserende maatregelen voor het verlies aan inkomsten en de toename van de kosten - **voor de door de pandemie getroffen ondernemingen versterken**, en in het bijzonder voor de sectoren **waarin veel vrouwen zijn tewerkgesteld** en/of de sectoren die **laaggeschoolde Brusselaars en/of Brusselaars van buitenlandse afkomst tewerkstellen**, en dit om de gemeenschapsdiensten te ondersteunen en de bestaande jobs voor kwetsbare profielen op de arbeidsmarkt te stabiliseren.
- Er specifiek op toezien dat de **steunmaatregelen voor de sectoren die onder de crisis hebben geleden** in het bijzonder voor de **bescherming van de werkgelegenheid van vrouwen worden ingezet**.

Aanbeveling nr. 3: De essentiële «zorgberoepen» erkennen en (her)valoriseren.

De crisis heeft op een meedogenloze wijze een realiteit blootgelegd die goed gekend is onder genderdeskundigen, namelijk: vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de zorgberoepen - sector van de gezondheidszorg, het kinderbewaken, gehandicaptenzorg of de derde en vierde leeftijd om er maar enkele op te noemen - en deze beroepen worden amper structureel gevaloriseerd. Als er één les uit deze crisis moet worden getrokken, dan is het dat het overgrote deel van deze beroepen essentiële beroepen zijn. Naast de waarden inzake gelijkheid is de hervalorisering van deze beroepen letterlijk ook een kwestie van leven of dood, aangezien de WGO nog meer pandemieën voorspelt.⁴¹³

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **De beroepen uit de gezondheidssector op structurele wijze ondersteunen** en hun **aantrekkelijkheid** promoten (medisch, paramedisch, sociaal en ondersteuningsteam van het type onderhoud en coördinatie) dankzij **betere werkomstandigheden**, correctere verloning gebaseerd op de effectieve waarden van die beroepen en de erkenning van de zwaarte van hun werk.

⁴¹² Een positieve actie kan worden gedefinieerd als «een uitzondering op het discriminatieverbod [of, met andere woorden,] maatregelen bedoeld die gericht zijn op een 'achtergestelde' groep, waarvan de leden de hoedanigheid hebben van een welbepaalde verboden discriminatiegrond, en die tot doel hebben de nadelen, geleden door de groep en verband houdend met die verboden grond, te verminderen, op te heffen of te compenseren, [om] een meer evenwichtige verdeling te verkrijgen over de leden van de verschillende bevolkingsgroepen [...]».
https://www.stradalex.com/nl/sl_src_publ_leg_be_moniteur/toc/leg_be_moniteur_fr_01032019_1/doc/mb2019200431

⁴¹³ Volgens de verklaringen van dhr. Ghebreyesus, directeur-generaal van de WGO, https://www.youtube.com/watch?v=sMnhWcptYp8&feature=emb_title.

- **De werknemers** beschermen in sectoren waar **social distancing** onmogelijk is (kinderdagverblijven, gehandicaptenzorg, mentale gezondheid, thuishulp- en verpleging, enz.).
- **Het continue opleidingsaanbod** en de toegankelijkheid van de opleidingen versterken.
- **De seksistische stereotypen doorbreken die nog steeds sterk verankerd zijn in de medische wereld**, in het bijzonder de vrouwelijking of nog de overseksualisering van welbepaalde functies zoals een «verpleegster», de vrouwelijking van laaggeschoolde arbeidsplaatsen (een «verzorgster») en, in de omgekeerde richting, de vermannelijking van sociaal zeer gevaloriseerde arbeidsplaatsen (een «chirurg», een «directeur»).
- **Een structurele groeinorm invoeren** voor het gezondheidszorgbudget, die gebaseerd is op een evaluatie van de behoeften van de patiënten en werknemers in de gezondheidszorgsector.

Aanbeveling nr. 4: De gemengdheid versterken, om de gevolgen van segregatie en de tekorten te bestrijden.

Met het oog op een doeltreffende economische relance op middellange en lange termijn moeten de Brusselse autoriteiten het hoofd bieden aan twee aanzienlijke uitdagingen, namelijk: (1) strijden tegen verticale en horizontale segregatie op de arbeidsmarkt en (2) een antwoord bieden op het tekort aan arbeidskrachten voor de knelpuntberoepen.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Aanmoedigingsmaatregelen nemen die de tewerkstelling gemakkelijken van het ondervertegenwoordigde gender** in een essentieel of knelpuntberoep (en daarbij een welbepaald evenwicht in stand houden dat vrouwen niet straft).
- **De onderwaardering op het vlak van loon rechtzetten in de zogenaamde vrouwelijke sectoren**, om hun aantrekkelijkheid te vergroten.
- **De ongelijkheden op het vlak van loon rechtzetten** voor beroepen met identieke kwalificatieniveaus en een identieke lastigheidsgraad. De indicaties inzake lastigheid moeten worden uitgebreid zodat hier

voortaan alle beroepen onder vallen waarbij⁴¹⁴ professionals rechtstreeks worden blootgesteld aan het psychologische en/of fysieke lijden van het publiek.

- **Sensibiliseringscampagnes ontwikkelen** in de strijd tegen genderstereotypen.
- **Mannelijke ondernemingen en teams opleidingen geven** over de uitdagingen inzake gelijkheid en seksisme.
- **Aanmoedigingsmaatregelen nemen om genderneutraal schrijven** in de communicatie van de openbare en privésector gemakkelijker op te nemen zodat de strijd kan worden aangegaan tegen de onzichtbaarheid van vrouwen in ons taalgebruik.

Aanbeveling nr. 5: De gendergerelateerde meerwaarde van de beroepsopleiding versterken.

Het is algemeen geweten dat beroepsopleiding en onderwijs, in de ruimste zin van het woord, krachtige hefboomen voor sociale verandering zijn. In dat opzicht zijn het belangrijke tools om een relance te ondersteunen die vrouwen niet zou benadelen en die, integendeel zelfs, volop baat zou hebben bij hun meerwaarde voor de economie.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Acties op het vlak van het onderwijs- en opleidingsbeleid voeren die de gemengdheid van de beroepen bevorderen** en de sectorale gendersegregatie doorbreken (beroepen in de zorgsector, bouw, enz.).
- Positieve acties opnemen in de kwalificerende en digitale opleidingen.
- Ervoor zorgen dat er **evenveel vrouwen als mannen deelnemen aan elke kwalificerende opleiding** die georganiseerd en/of gefinancierd wordt.

⁴¹⁴ Studies en de praktijk hebben het bestaan aangetoond van «plaatsvervangende traumatisering» bij professionals die in contact komen met menselijk lijden. Men zou dit een op zichzelf staand beroepsrisico kunnen noemen aangezien de herhaaldelijke blootstelling aan de trauma's van het publiek een rechtstreekse impact heeft op de mentale en/of fysieke gezondheid van de personeelsleden die dit publiek begeleiden. (Bourgault, R. (2013). 37. Trauma vicariant, trauma secondaire. In: Marianne Kedia, *L'Aide-mémoire de psychotraumatologie: En 49 notions* (pp. 258-263). Parijs: Dunod.

cierd wordt door de openbare instellingen voor beroepsopleiding.

- Een **genderbudgetinganalyse van de overheidsfinancieringen verplichten voor de beroepsopleidingen van vrouwen**.
- De ondernemingen, en in het bijzonder de ondernemingen met een sterk genderonevenwicht, aanmoedigen **strategieën voor gemengde aanwerving** te ontwikkelen via interne maatregelen - zoals diversiteitsplannen - of externe maatregelen - zoals symbolische (diversiteitslabel) en/of financiële (premies, fiscaliteit, enz.) gewestelijke steunmaatregelen.
- De schakellogica tussen opleidingen versterken, waardoor laaggeschoolde vrouwen zich kunnen omscholen en, op middellange termijn, een betere tewerkstelling kunnen beogen (sector van de dienstencheques, kinderopvang, thuishulp en -verpleging, enz.).
- **De validering van de competenties toepassen, het beroepscertificaat m.b.t. kwalificerende opleidingen valoriseren en de erkenning van buitenlandse diploma's** in Brussel versterken voor de zogenoemde vrouwelijke sectoren, om meer laaggeschoolde, maar competente vrouwen de kans te bieden op een beter loon en/of werk.
- **In opleidingstrajecten naar kwalitatieve jobs voorzien voor de werknemers in de dienstenchequesector**, die aanvankelijk als springplanksector werd ontwikkeld.

Aanbeveling nr. 6: Zelfstandige werknemers ondersteunen in het licht van het reële risico op armoede.

Als men weet dat 1 op 5 zelfstandigen mogelijks gevaar loopt om failliet te gaan en dat vrouwen, al van vóór de crisis, enigszins worden verbannen uit ondernemingskringen, is het voor hen belangrijk dat de factor bestaansonzekerheid niet aan het zelfstandigenstatuut wordt gekoppeld. Bijzondere aandacht zal moeten uitgaan naar de situatie van zelfstandige werknemers van wie de activiteit zwaar werd getroffen door de verlengde sluitingsperiodes (contactberoepen, horeca, cultuursector, enz.).

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Het gelijkheidsprincipe⁴¹⁵ op de steun- en relancemaatregelen** voor zelfstandige werknemers toepassen, evenals op de initiatieven om alles terug in een zeker evenwicht te brengen.
- **De sectoren valoriseren waarin vrouwen ondernemen**, alsook hun diensten en producten via symbolische (genderlabel) en/of financiële (premies, fiscaal voordelige maatregelen, enz.) steunmaatregelen.
- De schakelorganisaties verplichten **de begeleiding en steun** voor vrouwen en mannen te meten.
- **De private en publieke schakelorganisaties** evenals de investeerders opleidingen geven over de uitdagingen inzake gelijkheid en genderstereotypen en -vooroordelen.
- **De toegang tot hulp en kapitaal versterken:**
 - Alle **processen voor de analyse van dossiers** herzien zodat deze processen inclusiever zijn.
 - Alle **steunmaatregelen op elk ontwikkelingsniveau** van de activiteit herzien, om zich te vergewissen van een gelijke behandeling.
 - **Metten!** Het aantal dossiers, de gevraagde bedragen, het gemiddelde aandeel, het behaalde percentage t.o.v. de aanvraag, de toekenningsvoorwaarden, het percentage door vrouwen opgerichte ondernemingen t.o.v. het totaal, enz.
 - De cijfers openbaar maken.
 - **Zich inzetten voor specifieke doelstellingen** en een **charter** opstellen voor alle private en publieke investeerders (naar het voorbeeld van wat in Frankrijk gebeurt, in het bijzonder het charter dat samen werd opgesteld met «*WE ARE SISTA*», een collectief dat gespecialiseerd is in de strijd tegen de lagere financiering van ondernemers in vergelijking met ondernemers, en de Conseil national du numérique⁴¹⁶).

415 Volgens dit principe zijn alle overheidsfinancieringen afhankelijk van de strikte validering van de gendergelijkheidscriteria.

416 Het collectief WE ARE SISTA en de Conseil national du numérique, Accélération du financement des femmes entrepreneures, Charte d'engagement, Parijs, 2019. <https://static1.squarespace.com/static/5cb5f6b651f4d41671cfd25/t/5f8e9491dc353a0176f3c2f2/1603179668553/Chartes+CVCS+et+Accé+20%3A10%3A20.pdf>

Aanbeveling nr. 7: Het publiek in het licht van telewerk begeleiden.

Bij het aanbreken van de 21ste eeuw leek de digitalisering van de maatschappij, inclusief die van de arbeidswereld, een nagenoeg natuurlijke tendens te zijn. Toch is de algemene en de door de gezondheids crisis geforceerde implementering ervan niet zonder gevolgen gebleven, en in het bijzonder voor vrouwen.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- Een **gewestelijke sensibiliseringscampagne over de gevolgen van telewerk** voeren, en in het bijzonder over de genderimpact van telewerk op het (ver)delen van de taken en de tijd van de individuen.
- **De HR-verantwoordelijken en verantwoordelijken voor het welzijn op het werk opleidingen geven** over deze nieuwe vorm van arbeidsorganisatie en de gevolgen ervan voor het personeel.
- **De ondernemingen aanmoedigen hun personeel op te leiden over / te sensibiliseren voor de goede praktijken van telewerk** en het goede evenwicht tussen privé- en werklevens.

Er moet een einde komen aan de bestaansonzekerheid van vrouwen.

Aanbeveling nr. 8: In het licht van de crisis anticiperen op de verborgen effecten van maatregelen, die vrouwen en iedere persoon in een situatie van bestaansonzekerheid kunnen benadelen.

Ondanks goede bedoelingen kunnen bij sommige over het algemeen a priori positieve maatregelen perverse verborgen effecten op het vlak van gender opduiken wanneer ze worden gebruikt, en/of kunnen armoedesituaties mechanisch worden versterkt. Een voorbeeld hiervan is het model

van het «mattheuseffect»⁴¹⁷ dat stelt dat hogere sociale klassen verhoudingsgewijs meer voordelen lijken te halen uit sociale beleidsmaatregelen dan de achtergestelde klassen.

Bij wijze van voorbeeld geven we hieronder drie bijzonder opmerkelijke voorbeelden. In eerste instantie de ondersteuningsmaatregelen voor huisvesting die de mogelijkheid openen om maandelijkse hypothecaire afbetalingen en niet huurprijzen op te schorten, en dit hoewel er heel veel huurders in Brussel zijn die zich vaak al in een moeilijker financiële situatie bevinden dan de eigenaars van woningen. In tweede instantie de maatregelen inzake tijdelijke werkloosheid ter ondersteuning van de ondernemingen en bezoldigde werknemers die zwaar getroffen worden door de crisis en die, vreemd genoeg, minder gunstig zijn voor de⁴¹⁸ meer precaire deeltijdse werknemers – met dus een inkomen dat al lager ligt, die meer loon hebben verloren vergeleken met hun vorige loon⁴¹⁹.

In derde instantie het «corona-ouderschapsverlof» - en over het algemeen alle soorten verlof m.b.t. *care* - die recent nog in het leven werden geroepen om de zaken voor *alle* ouders te vergemakkelijken. Zoals we hierboven al hebben kunnen vaststellen, werd dit verlof echter voornamelijk genomen door moeders, wat ertoe heeft bijgedragen dat de genderongelijkheden binnen gezinnen in stand worden gehouden⁴²⁰.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Voor elke genomen maatregel**, ook al lijkt die a priori «neutraal», analyseren of die geen **ongunstige effecten omvat inzake gendergelijkheid en armoedesituaties**.
- **De genomen noodmaatregelen evalueren; ze kwamen welbepaald**

417 Deleecq, Herman (1978). L'effet Matthieu : De la répartition inégale des biens et services collectifs, Recherches sociologiques, vol 9, n°3, p.301-326.

Alaluf, Matéo (2015). *L'effet Matthieu*, Politique, n°92 : Brussel

418 We hebben deze term bewust vervrouwelijkt om de oververtegenwoordiging van vrouwen in de groep van deeltijdse loontrekkenden in beeld te brengen. Zo zijn zeven op tien deeltijdse werknemers in werkelijkheid werknemers, ongeacht de beoogde leeftijdscategorie, met uitzondering van de 15- tot 24-jarigen. In deze leeftijdscategorie is alles beter in evenwicht, met een uiterst lichte vrouwelijke oververtegenwoordiging (equal.brussels 2019).

419 Brupartners (2021). *Impact van de COVID-19-crisis op de situaties van armoede en bestaansonzekerheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Initiatiefadvies*: Brussel

420 Met «gezin» bedoelen we hier hoofdzakelijk heterogezinnen. We hebben geen gegevens gevonden over de impact van het «corona-ouderschapsverlof» op gezinnen met ouders van hetzelfde geslacht.

de inkomenscategorieën misschien ten goede, maar de situatie van de meest precare werknemers is er geenszins door verbeterd. Het is niet aanvaardbaar dat de door de Regering genomen maatregelen, ook al werden die in alle urgentie genomen, de ongelijkheden benadrukken door zich uitsluitend op de meest gunstige profielen te focussen, zoals we in de voornoemde voorbeelden hebben kunnen vaststellen.

- **De impact van de tijdelijke werkloosheid** op de inkomens van de gezinnen evalueren, om er de juiste lessen uit te trekken en deze lessen mee te nemen in de volgende beleidsmaatregelen zodat een toename van de ongelijkheden wordt vermeden. Deze evaluatie moet in het bijzonder de situaties van de laagste inkomens in beeld brengen. Zij worden namelijk het hardst getroffen door het inkomensverlies wegens de tijdelijke werkloosheid.
- **De analyse door de RVA** betreffende het opnemen van **ouderschapsverlof** in het bijzonder, en verloven en andere vormen van loopbaanonderbreking in het algemeen, systematiseren vanuit een **genderperspectief** dat systematisch **wordt gekruist met andere factoren** (leeftijd, herkomst, opleidingsniveau, handicap, enz.).
- **De analyse door het RIZIV** betreffende het opnemen van **geboorteverlof** systematiseren vanuit een genderperspectief dat systematisch **wordt gekruist met andere factoren** (leeftijd, herkomst, opleidingsniveau, handicap, enz.), inclusief voor zelfstandigen.
- **Strijden tegen de onderbenutte rechten door hulpbehoevende / digitaal ongeletterde personen in het licht van de digitalisering van nagenoeg alle openbare, sociale of private diensten** (stapen m.b.t. werkloosheidsuitkeringen of het leefloon, het ziekenfonds, de gemeentelijke administraties, de banksector, enz.) **in het kader van de opeenvolgende lockdownmaatregelen en/of maatregelen tot algemeen telewerk, door de administratieve vereenvoudiging van de toegang tot bepaalde rechten** voor de meer precare en/of digitaal ongeletterde gebruikers te versterken. Hoewel dit probleem, dat overigens in het bijzonder op vrouwen van toepassing is, uiteraard van vóór de crisis dateert, heeft de meest recente crisis het gebrek aan aangepaste informatie duidelijk aan de kaak gesteld, evenals de gebrekkige toegang tot hulp- en/of bestuursdiensten voor het meest kwetsbare doelpubliek van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

- **De ondersteunende rol van de OCMW's voor personen in een kwetsbare situatie versterken en duidelijke en volledige communicatie** verzekeren over de rechten en andere vormen van sociale dienstverlening waarop de doelgroepen aanspraak kunnen maken.
- **De goede praktijken inzake gendermainstreaming / genderbudgeting veralgemenen** en de effecten ervan analyseren, **in het bijzonder op de rekeningen (voor- en nadien) door ervoor te zorgen dat** het personeel dat op de ene of andere manier verantwoordelijk is voor gendermainstreaming en/of genderbudgeting voldoende is opgeleid.
- **Dwingende ordonnanties opstellen** met het oog op de **veralgemening van de genderbudgeting** in de 19 Brusselse gemeenten.
- **De «Gelijkekansentesten»** die tijdens de pandemie werden uitgevoerd op **kwalitatief niveau analyseren** en hiervoor **personeel ter beschikking stellen dat over de vereiste expertise** inzake dergelijke processen beschikt en continu wordt opgeleid om een up-to-date kennis te hebben.
- **Een aan een sociaal perspectief gekoppeld genderperspectief opnemen** in de **overheidsopdrachten** die tijdens de **relanceperiode** zullen worden uitgeschreven, om koste wat kost te vermijden dat de overheidsopdrachten werkonzekerheid creëren door systematisch voor de goedkoopste offerte te kiezen ten nadele van de meest kwalitatieve offerte. De controle betreffende **de toepassing van de sociale en milieuclausules** (verzekeren dat de offerte een minimumloon naleeft van minstens 14 euro per uur, dat het om degelijk werk gaat, enz.) zou een eerste beschermingsmaatregel kunnen zijn.

Aanbeveling nr. 9: De steunmaatregelen voor eenoudergezinnen versterken.

Een van de sociale groepen die de kwetsbaarheidsfactoren het meest opstapelt, is zeer zeker die van de eenoudergezinnen, met aan het hoofd van die gezinnen hoofdzakelijk vrouwen (86%). Deeltijds werk, beperkt inkomen, huisvestingsproblemen en niet-betaling van alimentatie zijn tal van moeilijkheden waaraan deze vrouwelijke gezinshoofden vóór de crisis het hoofd moesten bieden en die tijdens deze crisis zijn verergerd. Daarbij komt nog eens een aanzienlijke afname van het inkomen en een opsluiting in hun familiale taken, vaak in een woning die niet is aangepast

aan de realiteit van een lockdown in familieverband. Daarom juichen we de voorbereiding toe van een globaal transversaal plan «eenoudergezinnen» voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest⁴²¹.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- De **gendermainstreaming van de bestaansonzekerheid veralgemenen**, en de monitoring en analyse ervan systematiseren.
- De speciaal voor eenoudergezinnen ingevoerde **maatregelen tegen bestaansonzekerheid** vermenigvuldigen.
- **Op structurele en duurzame wijze het «Myriam-project»** in alle **19 OCMW's** van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest implementeren. Dit project beoogt het volgende: de **begeleiding** door OCMW's van **alleenstaande moeders** met een leefloon, met het oog op hun **verzelfstandiging** en, op termijn, hun **duurzame intrede** op de **arbeidsmarkt** in goede omstandigheden.
- De **problematiek van de eenoudergezinnen opnemen in diversiteitsbeleidsmaatregelen** voor de overheid en in de privésector, om **te strijden tegen discriminatie bij aanwerving door acties met het oog op een retentiemanagement ten opzichte van «alleenstaande ouders» te promoten**, zodat de betrokken werknemers op de arbeidsmarkt blijven. Men moet koste wat kost vermijden dat de arbeidsmarkt een mallempot wordt, die deze personen in armoede kan duwen en een werkloosheidsval kan vormen.
- **Evenwichtige maatregelen ontwikkelen** die een **correct evenwicht ondersteunen tussen privé en werk**, onder meer via familie-hulp enz.
- **Het recht op een kwalitatieve opvangplaats** voor elk **kind** veiligstellen, a fortiori als het kind uit een **kansarm gezin** komt, door in het bijzonder meer te investeren in de opvang.
- **Het kinderopvangaanbod tijdens atypische uren** voor hoofdzakelijk eenoudergezinnen ontwikkelen, om **alleenstaande moeders** de mogelijkheid te bieden **naar werk en/of opleidingen te zoeken** met het oog op een **duurzame socioprofessionele inschakeling**.

⁴²¹ Brupartners, RGVM en RNDD (2020). *Voorstellen van actieplannen voor de opstelling en de uitvoering van een plan «Eenoudergezinnen»*. Initiatiefadvies: Brussel.

- **Het aanbod aan socioculturele** en buitenschoolse activiteiten ontwikkelen tegen **democratische** prijzen en op atypische uren.
- **Ieders digitale inclusie** verzekeren, door specifieke aandacht te besteden aan kwetsbare gezinnen.

Aanbeveling nr. 10: De gemeenschapsdiensten versterken in de strijd tegen de maatschappelijke kwetsbaarheid van vrouwen

Hoewel de economische relance van kapitaal belang is voor het Gewest, mag dit niet ten nadele van de armoedebestrijding bij Brusselaars gebeuren. Zij hebben meer dan ooit nood aan gemeenschapsdiensten (overheidsdiensten en non-profitsector), die hen kunnen begeleiden bij de moeilijkheden die de crisis met zich meebrengt.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Het recht op huisvesting**, zeker in **crisistijden**, maar ook **tijdens relanceperiodes** verzekeren via een moratorium op uithuiszettingen door achterstallige betalingen, het uitstellen van hypothecaire aflossingen, de uitbreiding van het wintermoratorium voor gedwongen uitzettingen uit kraakpanden en niet-conforme woningen, de invoering van maatregelen met het oog op een bevroering of vermindering van de huurprijzen, de opschorting van de kosten en supplementen voor openbare dienstverlening tijdens een pandemie, enz. Alle situaties m.b.t. de huisvesting van gemarginaliseerde personen moeten worden gedekt door een ondersteuningsmechanisme (voor daklozen, onbewoonbare woningen, enz.).
- **De rol van de gemeenten versterken bij de begeleiding van gezinnen en personen die een structureel huisvestingsprobleem hebben** (huisvestingsdienst, gemeentelijk huurwoningenpark, beleid inzake leegstaande woningen inclusief opvoedingen, de rol van de SVK's, enz.).
- **De hulp bij huisvesting van dakloze vrouwen versterken** door hun sterkere blootstelling aan het risico op straatgeweld, en in het bijzonder op seksueel geweld (housing first, enz.). De verduurzaming van welbepaalde doeltreffende maatregelen die in alle urgentie in het licht van de gezondheids crisis werden genomen, zoals de terbeschikking-

stelling van lege hotels, is een interessante piste, evenals de begeleide overgang naar een alternatieve huisvesting op grond van een uitstapmechanisme verspreid over minstens een jaar.

- **Het aanbod van de opvangsector in Brussel versterken**, en in het bijzonder van de diensten die vrouwen in grote moeilijkheden begeleiden (dakloze vrouwen, vrouwen die partnergeweld ervaren, eenoudergezinnen, migrantenvrouwen, sekswerksters, enz.), en hen psychosociale opvolging op korte, middellange en lange termijn bieden.
- **De publieke kwalitatieve opvang versterken** (kinderdagverblijven, buitenschoolse opvang, opvang van personen met een verlies van zelfredzaamheid, enz.), hun **toegankelijkheid** zowel op financieel niveau als wat betreft de uren verzekeren en **in alternatieven voorzien** bij de sluiting van de opvang of scholen, inclusief de vervanging van personeel.
- **De diensten en terreinverenigingen verduurzamen die hulpbehoevende vrouwen begeleiden**, door de vóór de crisis uitgereikte subsidies te blijven toekennen, eventuele bij het uitbreken van de crisis voorziene bezuinigingen bevriezen en de verliezen m.b.t. COVID-19 zoveel mogelijk trachten te compenseren.
- Brusselse collectieve burgerprojecten promoten en ondersteunen.
- **Innovatieve vormen van collectieve huisvesting ondersteunen**, door hulpbehoevende vrouwen hierbij te betrekken en hun zelfredzaamheid en empowerment te beogen.
- De voorwaarden onderzoeken om zoals **elders** ook in Brussel **projecten te ondersteunen gebaseerd op het spaargeld van burgers, microsparen en microkredieten** door de mogelijke gendereffecten ervan te analyseren, om de vormen te bepalen die zich het best lenen voor de **zelfredzaamheid van vrouwen** en waarbij **ook het risico op de toename van de schuldenlast** en op bestaansonzekerheid van families en personen wordt geneutraliseerd.
- Rekening houden met **de afstemming tussen het huisvestings- en mobiliteitsbeleid**, door onder meer de (financiële) **toegankelijkheid van het openbaar vervoer te waarborgen**.
- **Maatregelen tegen menstruatie-armoede** nemen, een uitgesproken gendereffect.

Het geweld tegen vrouwen een halt toeroepen

Een van de grootste uitdagingen voor de gelijkheid tussen vrouwen en mannen is ongetwijfeld de strijd tegen vrouwengeweld vanwege «het vrouw zijn». Seksistische beledigingen, ongewenst seksueel gedrag in het openbaar, partnergeweld en gynaecide. Dit zijn allemaal voorbeelden van eenzelfde dynamiek: de mannelijke dominantie. De dominantie van mannen over vrouwen werd als het ware aangeleerd door genderstereotypen die algemeen ingang vinden in de maatschappij door giftige hanigheid (zowel voor mannen als voor vrouwen), een concept dat nog steeds terug te vinden is in tal van structuren in onze maatschappij. Dit machismo is op maatschappelijk niveau een fatale constructie die moet worden ontmanteld, zeker in crisistijden, wanneer een dergelijke constructie een onneembaar bolwerk dreigt te worden.

Aanbeveling nr. 11: De strijd tegen ongewenst seksueel gedrag in het openbaar versterken.

Als men eenmaal weet dat acht Brusselse vrouwen op tien seksisme in het openbaar ervaren⁴²², dan pas begrijpt men in hoever deze vorm van dagelijkse agressie een structureel en aanzienlijk probleem in onze maatschappij is en om sterke, dringende en algemene maatregelen vraagt.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Duurzame informatie- en sensibiliseringscampagnes voor het grote publiek opzetten** (inclusief voor de mogelijke daders) over het thema ongewenst seksueel gedrag in het openbaar, de dynamieken ervan, de stereotypen die er oorzaak en gevolg van zijn, het onderliggende geweld en de sancties waaraan de daders van deze feiten zich blootstellen.
- **Basis- en voortgezette opleidingen verplichten voor de professionals** die een slachtoffer van ongewenst seksueel gedrag op straat begeleiden (de gemeenschapswachten, de brigades van de zes Brusselse politiezones, het medisch personeel, de juridische eerstelijns hulp).

⁴²² equal.brussels (2018). #Zerosexism. Studie naar het geweld tegen vrouwen in Brussel: Brussel

- De Brusselse overheden sensibiliseren voor de noodzaak een deel van de toegekende begrotingsenveloppe specifiek toe te wijzen aan CGSO's, met het oog op de sensibilisering van jongeren tegen seksisme in het openbaar.

Aanbeveling nr. 12: De strijd tegen seksisme op het werk versterken.

Misplaatste opmerkingen, schunnige moppen, monopolisering van het woord door mannen tijdens vergaderingen, verloren gegane promotiekanalen en minder loonstijging door stereotypen over vrouwen of nog seksueel ongewenst gedrag: in de beroepswereld loert seksisme achter elke hoek. Uit een studie afgenomen bij Belgische en Franse werknemers blijkt dat⁴²³ meer dan negen vrouwen op tien seksisme op het werk hebben ervaren, en dat zelfs één op tien fysiek werd aangevallen. Het grootschalige karakter van deze tendensen vraagt om dringende en globale acties.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- De ondernemingen aanmoedigen **opleidings- / sensibiliseringscampagnes voor specifieke tools over seksisme, intrafamiliaal geweld en ongewenst seksueel gedrag te ontwikkelen** voor bedrijfsleiders, HR-personeel in het algemeen en personeelsvertegenwoordigers zodat deze personen dergelijke vormen van agressie kunnen herkennen en hierop kunnen reageren.
- De **interne processen, waaronder vertrouwenspersonen, versterken**. Ze bieden hulp en/of advies aan **personeelsleden die het slachtoffer zijn van seksisme** of seksistische agressie, en meer in het algemeen van geweld in een beroepscontext. De preventieadviseurs en vertrouwenspersonen sensibiliseren voor en opleiden over het thema gendergeweld en seksisme.

⁴²³ JUMP (2016). Is het weldra afgelopen met seksisme? Stand van zaken over de perceptie van seksisme: Brussel.

- Een «nultolerantiebeleid» promoten, met duidelijke sancties voor de geweldplegers⁴²⁴.
- **Conventie nr. 190 van de IAO** over geweld en ongewenst seksueel gedrag bekrachtigen.

Aanbeveling nr. 13: De strijd tegen geweld en vrouwenmoord opvoeren.

Eén Brusselse vrouw op twee zal worden geconfronteerd met een van de vele vormen van partnergeweld⁴²⁵. Eén Belgische vrouw op vijf is verkracht⁴²⁶ en maandelijks worden bijna drie Belgische vrouwen door hun partner om het leven gebracht⁴²⁷. Deze uiterst alarmerende cijfers, de toename van geweld tussen partners tijdens de pandemie en de dramatische realiteit van deze vrouwen en hun naasten (isolement, angst, dagelijks lijden) vragen van de Brusselse overheden een nooit eerder geziene mobilisering, om dit juk in onze samenleving eens en voor altijd van ons af te gooien en vrouwen echt bescherming te bieden.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- De voorschriften van de **Overeenkomst van Istanboel**, de dwingend juridische tool van de Raad van Europa op gewestelijk niveau, operationaliseren, en in het bijzonder de **strijd tegen vrouwengeweld op gecoördineerde wijze** organiseren met de verschillende beleidsniveaus die verantwoordelijk zijn voor deze bevoegdheden door systematisch **interministeriële en intersectorale** vergaderingen te organiseren, om de coherentie en concretisering van de huidige en toekomstige beleidsmaatregelen te waarborgen.

⁴²⁴ We hebben het bewust over geweldplegers, een mannelijk woord, om de oververtegenwoordiging in beeld te brengen van mannen in de groep van personen die geweld hebben gepleegd t.o.v. hun partner. Uit een studie van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (IGVM) blijkt het volgende: «We wijzen, in het geval van vrouwelijke slachtoffers, op het duidelijke overwicht van geweld gepleegd door mannelijke partners.» (2010, p. 49). Het is interessant op te merken dat uit deze studie blijkt dat overwegend mannen de dader zijn bij gewelddaden t.o.v. naasten en anderen, vrouwen of mannen. IGVM (2010). Ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld: Brussel.

⁴²⁵ equal.brussels (2018). *Ibidem*.

⁴²⁶ Amnesty International (2019). *Speciaal dossier over geweld in België*: Brussel.

⁴²⁷ Maandelijks gemiddelde gebaseerd op de cijfers van de blog «Stop féminicide» op basis van persartikelen uit 2017, 2018, 2019 en 2021.

- **Een gewestelijk structureel budget toekennen voor de strijd tegen vrouwengeweld**, om op voorhand te investeren in preventie, sensibilisering, lokale netwerken en doeltreffende schakels in de sociale, medische en juridische keten.
- **De verenigingen ondersteunen** die werken rond **de primaire preventie van geweld tegen vrouwen** (zelfverdediging, verkennende wandelingen om de openbare ruimte te testen, enz.).
- **Na de crisis de twee taskforces «Partner- en intrafamiliaal geweld» behouden die in Brussel werden ingevoerd** in het kader van de pandemie en waarvan de gemengdheid aan profielen en/of taal de communicatie tussen het terrein en de politieke wereld heeft verbeterd, tal van synergieën versterken en de reactiviteit verhogen van alle partijen die geconfronteerd worden met geweld tussen partners en binnen Brusselse gezinnen.
- **De telefonische hulplijnen en hulpdiensten verduurzamen voor personen die het slachtoffer van intrafamiliaal geweld zijn** (noodonthaal, huisvesting, reconstructie), via **structurele financiering** en de erkenning van hun belang als «essentiële diensten».
- **Onderzoek voeren naar meer diverse middelen voor het melden van geweld** t.o.v. vrouwen (apothekers, noodnummers op de keerkzijde van kastickets, websites, «geweldometer», enz.⁴²⁸).
- **De inspanning aanhouden en versterken om de ordediensten en actoren uit de gerechtelijke wereld, de medische wereld en de juridische en sociale bijstand (inclusief vertalers) over partnergeweld op te leiden**, om de opvang van slachtoffers vlotter te laten verlopen en te optimaliseren door rekening te houden met de consternatie, schokken en ambivalentie die deze problematiek met zich meebrengt en die de professionals werkelijk frustreren of nog demotiveren.
- **Ervoor zorgen dat de pleger van de gewelddaad effectief op een veilig afstand wordt gehouden**, hem **psychologische opvolging** bieden en **psychosociale begeleiding** bieden aan de slachtoffers en hun kinderen.
- **Het aantal aangepaste opvangplaatsen verhogen**, om vrouwen en

428 De geweldometer, een tool om partnergeweld te meten.
<https://www.diversite-europe.eu/fr/news/le-violentometre-un-instrument-pour-mesurer-la-violence-au-sein-du-couple>

hun kinderen onderdak te bieden en hen onverwijld uit de gevarenzone weghalen, want het op afstand houden van de dader en een kwalitatieve psychosociale begeleiding zijn momenteel de enige manier waarop slachtoffers hun leven kunnen heropbouwen, weer zin in het leven krijgen en opnieuw volwaardige burgers kunnen worden.

Zorg dragen voor de gezondheid van vrouwen

Lichamen die historisch gezien al veel te gemakkelijk werden stilgehouden met medicijnen, een “voor gek verklaren” van vrouwelijke emoties en gedragingen, ongezonde machtsverhoudingen tussen het medische personeel en de patiëntes onder meer op obstetrisch en gynaecologisch niveau, tal van dwangmaatregelen die wegen op de gezondheid van vrouwen, het onzichtbaar maken van vrouwen met een handicap, toename van het aantal werkgerelateerde ziektes, enz. Dit zijn allemaal vaststellingen van de vzw «Femmes et santé»⁴²⁹, een platform dat de gezondheid van vrouwen in de Federatie Wallonië-Brussel wil promoten. Welbepaalde groepen van vrouwen, onder meer vrouwen die uit cultureel diverse groepen komen, worden geconfronteerd met extra moeilijkheden in medische omgevingen door de stereotypen die op hun groep wegen en die hun toegang tot kwalitatieve medische zorg bemoeilijken. Door de crisis wegen de genderuitdagingen voor de gezondheidszorg nog sterker door: enerzijds treft het coronavirus voornamelijk vrouwen. Anderzijds werden de gewone opvolgingsmomenten en opsporingsonderzoeken van gynaecologische aard voor vrouwen on hold geplaatst. Bovendien hebben de nieuwe werkvormen, zoals telewerk, een onmiskenbare invloed op de gezondheid van werkneemsters. De uitdagingen inzake mentale gezondheid zijn tot slot zeer belangrijk voor zowel vrouwen als jonge meisjes.

In het licht van dergelijke vaststellingen moet de relance ook oog hebben voor de gezondheidszorg, om de verzorgsters die onder een letterlijk onhoudbare druk staan enigszins te verlichten, alsook de personen die verzorgd worden en van wie de gezondheid zwaar op de proef werd gesteld.

429 Jacquet, Manoë (2019). *Femmes, genre et promotion de la santé: Origine et perspectives du réseau*, Éducation-Santé : Brussel.

Aanbeveling nr. 14: Een universele toegang tot de gezondheidszorg verzekeren.

Hoewel de Wereldgezondheidsorganisatie (WGO) gezondheid als een fundamenteel mensenrecht beschouwt, stellen we in realiteit vast dat gezondheid sterk afhankelijk is van een aantal aan de individuen externe factoren, zoals hun sociale en fiscale situatie, hun (il)legale status, hun gender, hun afkomst of nog een eventuele handicap.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Financiële toegankelijkheid verzekeren** voor alle gebruikers, inclusief voor gebruikers zonder geldige verblijfsvergunning.
- **Een programmering van de verzorgingsdiensten op middellange en lange termijn ontwikkelen**, om het aanbod te verhogen en aan te passen zodat men tegemoetkomt aan de **toename en het steeds complexer worden van de behoeften van de bevolking**.
- **Beter rekening houden met de gevolgen van de werkomstandigheden op de** fysieke en psychologische gezondheidstoestand van vrouwen en mannen.
- Toegang bieden tot kwalitatieve gezondheidszorg voor zowel vrouwen als mannen **die het slachtoffer zijn van wat we de getaande “huidaandoening” zouden kunnen noemen**⁴³⁰ **en die laattijdig en/of minder doeltreffend lijken te worden opgevangen** vanwege stereotypen gebaseerd op hun afkomst en/of huidskleur, wat het medische korps afleidt van de klachten van deze patiënten (in het bijzonder van vrouwen) die vaker als overdreven en niet-gegrond worden beschouwd ongeacht hun werkelijke gezondheidstoestand (dit heeft in het bijzonder betrekking op vrouwen met een donkere huidskleur).⁴³¹

430 Durieux-Paillard, Sophie en Eytan, Ariel (2007). Du syndrome méditerranéen à la balkanisation des diagnostics: l'art difficile de la neutralité en médecine, *Rev Med Suisse*, volume 3, 2601.

Durieux-Paillard, Sophie en Loutan, Louis. (2005). Diversité culturelle et stéréotypes : la pratique médicale est aussi concernée, *Rev Med Suisse*, volume 1, 2208.

431 Femmes Prévoyantes socialistes (FPS) (2018). Le syndrome méditerranéen ou quand les préjugés tuent : Brussel.

Aanbeveling nr. 15: Zorg dragen voor het mishandelde lichaam van vrouwen.

Elke vrouw is verschillend en kent vaak een andere persoonlijke realiteit; toch bezitten ze allemaal een lichaam dat met ogen en handen wordt uitgekleed en vaak is mishandeld door een maatschappij die nog steeds sterk patriarchaal is. Enkelen onder hen, waaronder in het bijzonder vrouwen met een handicap, vrouwen met een ziekte of een specifiek probleem of specifieke stoornis, botsen op invaliditeitsnormen - d.w.z. normen die ontstaan zijn vanuit een subjectieve realiteit van zogenaamde valide personen - vanuit het standpunt van hun ervaring en hun compleet vergeten behoeften. In dat opzicht heeft de pandemie deze mechanismen, die vrouwen met specifieke behoeften onzichtbaar maken, enkel maar versterkt.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **De handicapkwestie (opnieuw) centraal stellen in de maatregelen die in het licht van de crisis en erna werden genomen**, aangezien personen met een handicap deel uitmaken van de tijdens deze pandemie vergeten groepen ... en zo ook vergeten zijn bij het nemen van maatregelen om deze pandemie in te dijken. We denken hierbij onder meer aan de algemene plicht om stoffen / chirurgische mondmaskers te dragen zonder stil te staan bij de bevolkingsgroepen met een auditieve handicap, die zo anderen niet kunnen liplezen, wat nodig en vaak cruciaal is voor hun zelfstandigheid en welzijn.
- **Opsporingsonderzoeken zelfs tijdens een pandemie aanmoedigen**, en dit zowel voor ernstige en/of chronische ziekten zoals kanker of diabetes als voor minder ernstige aandoeningen zoals seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA's).
- **Een educatief luik opnemen over het aangepaste onthaal van alle doelgroepen** (getaande “huidaandoening”) in specifieke (para) medische onderzoeksgebieden.
- **Een enquête afnemen bij het medische korps en patiënten over hoe de getaande “huidaandoening” zich in Brussel uit en over de effecten ervan**.
- **Een sensibiliseringscampagne voor de getaande “huidaandoening” uitschrijven binnen de gezondheidssectoren tijdens de pandemie en erna**, om tegen dit syndroom te strijden dat **medische**

consulten van welbepaalde bevolkingsgroepen vertraagt en bemoeilijkt (waaronder Sub-Saharische, Magrebijnse, Latijnse, enz. bevolkingsgroepen).

- **De toegangsmachtigingen tot de toiletten** in de open handelszaken behouden.

Aanbeveling nr. 16: Zorg dragen voor de mentale gezondheid van vrouwen.

Zoals we eerder hebben gezien, wijzen alle tijdens de pandemie verwezenlijkte enquêtes en studies over de mentale gezondheid van vrouwen op hetzelfde, namelijk: inzake mentale gezondheid betaalden vrouwen en zelfs zeer jonge meisjes een hoge prijs. De verlengde en dagelijkse blootstelling van heel veel verzorgsters aan een gewelddadig en zeer dodelijk virus, het isolement van vrouwen - en om nog maar te zwijgen van jongere en oudere vrouwen -, de drastische toename van de mentale belasting m.b.t. de ongelijkheden binnen huishoudens die de crisis heeft veroorzaakt -om nog maar te zwijgen over de toename van het geweld t.o.v. vrouwen - zijn tal van factoren met een dramatisch effect op de mentale gezondheid van vrouwen.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **De impact van de crisis op de mentale gezondheid van vrouwen en mannen in verschillende leeftijdsgroepen in Brussel monitoren** (posttraumatische stress, angststoornissen, sociale angsten, depressie, sombere gedachten, zelfverminking, eetstoornissen, burn-out, toename van de afwezigheden wegens langdurige ziekte bij essentiële diensten, enz.).
- **De evolutie van burn-out bij ouders in Brussel monitoren**, en in het bijzonder binnen eenoudergezinnen. Het verband ervan met de mentale belasting analyseren en pleiten voor een erkenning van de funeste invloed ervan op de mentale gezondheid van vrouwen.
- **De evolutie monitoren van psychiatrische patiënten in Brussel** die gezien worden als de meest kwetsbare personen door de effecten van de crisis en in het bijzonder van de lockdown.
- **De mentale gezondheid monitoren van vrouwen en mannen die**

meervoudige discriminatie ervaren. We denken hierbij onder meer aan de LGBTQIA+- en donkere gemeenschap omdat uit internationale statistieken blijkt dat dit de groepen zijn die het meeste risico lopen om mentale gezondheidsproblemen te ontwikkelen in het licht van de ondervonden discriminaties.

- **Meer doen dan alleen monitoren:** samen met de gemeenschapsdiensten **concrete oplossingen** ontwikkelen.
- **Gepaste hulp bieden aan ouders met kinderen die een handicap hebben** en onder hetzelfde dak wonen.

Aanbeveling nr. 17: Zorg dragen voor de bedreigde seksuele en reproductieve rechten van vrouwen.

De focus op de hardnekkige strijd tegen COVID-19, gekoppeld aan de sluiting van belangrijke diensten zoals de centra voor geboorteregeling, heeft een onmiskenbare impact gehad op de toegang van vrouwen tot hun seksuele en reproductieve gezondheid. Crisissen gingen en gaan steeds gepaard met een aanzienlijke afname van die toegang door de versterking van de ongelijkheden tussen de genders en de terugkeer naar meer traditionele gezins- en maatschappelijke modellen.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Het recht op de toegang tot zwangerschapsonderbreking opnieuw bevestigen** en de toegang tot diensten voor seksuele en reproductieve gezondheid behouden, evenals de toegang tot centra voor geboorteregeling zodat vrouwen die een ongewenste zwangerschap willen onderbreken er in alle veiligheid terecht kunnen.
- **Zich opnieuw focussen op welbepaalde problemen m.b.t. de gezondheid van vrouwen die naar de achtergrond verdwenen tijdens de crisis** en die onvoldoende ter harte zijn genomen:
 - > De strijd aangaan tegen **menstruatie-armoede**, die werd versterkt door de economische en gezondheids crisis.
 - > Bijzondere aandacht besteden aan **gynaecologisch en obstetrisch geweld**, door (juridische) hulp te bieden aan de slachtoffers.
 - > Meer aandacht schenken aan het **risico op genitale verminking**.

- > De toegang en **kosteloosheid van voorbehoedsmiddelen** waarborgen, **inclusief noodanticonceptiemiddelen**, zowel tijdens als na de crisis.

Aanbeveling nr. 18: Zorg dragen voor een uitgeput zorgpersoneel.

Het zorgpersoneel ging voorop in de strijd tegen deze in ons land nog nooit eerder geziene gezondheids crisis. Dit zorgpersoneel, dat hoofdzakelijk uit vrouwen bestaat, werd langdurig blootgesteld aan traumatiserende situaties en heeft ook te kampen gehad met een ongekende mentale en fysieke vermoeidheid. Daar men nu al een jaar niet zeker weet wanneer de COVID-19-crisis zal verdwijnen en door de geregelde opflakeringen van het virus, vreest men het ergste voor het zorgpersoneel in Brussel, waar heel wat essentiële ziekenhuizen zijn gevestigd in de strijd tegen dit virus. Aangezien de WGO ons tot slot verwittigt voor nog andere pandemieën die zullen volgen, moeten de overheden op alle niveaus van ons land strategieën op korte, middellange en lange termijn ontwikkelen, die onder meer maatregelen omvatten die het risico op een tekort aan zorgpersoneel tot een minimum herleiden.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **De mentale gezondheid van het zorgpersoneel monitoren**, en in het bijzonder de evolutie van posttraumatische stress, angststoornissen en depressies aangezien voor deze groep uit studies blijkt dat zij bijzonder kwetsbaar zijn voor de effecten van de crisis door een herhaaldelijke blootstelling aan de dood, gekoppeld aan een hogere mentale en fysieke vermoeidheid dan normaal.
- **De psychosociale interventies tussen werknemers en werknemers** in de gezondheidszorgsector promoten en dit opnemen in hun arbeidstijd.
- **Het tekort aan zorgpersoneel**, dat voor een onredelijke werkdruk voor het personeel lijkt te zorgen, oplossen door hun beroep weer aantrekkelijker te maken, de omkadering van de teams te versterken en de voorwaarden voor de gelijkstelling van diploma's te versoepelen.

- **De gendergemengdheid in deze sector waar vrouwen oververtegenwoordigd zijn actief promoten**, en in het bijzonder voor de arbeidsposten met een laag scholingsniveau.

Aanbeveling nr. 19: Een inclusieve telegeneeskunde ontwikkelen.

In het licht van de digitalisering van de maatschappij en deze crisis heeft ook de telegeneeskunde zich ontwikkeld, om te kunnen voldoen aan de medische behoeften van de patiënten ondanks de social distancingmaatregelen.

Hoe kan de aanbeveling in de praktijk worden omgezet?

- **Telegeneeskunde** beter omkaderen, om teleraadplegingen en de terugbetaling ervan te vergemakkelijken.
- **De digitale toegankelijkheid van de telegeneeskunde** voor de begunstigden verzekeren.
- **Het personeel opleidingen geven over een aangepast en goed werkend digitaal onthaal**, om de raadplegingen in alle vertrouwen te laten plaatsvinden.

DANKWOORD

De Raad bedankt:

De ACLVB, Beci, JUMP, het ABVV, Bruxeo, het Huis van de Vrouw van Schaarbeek, de Conseil des Femmes francophones de Belgique, het ACV, Amazone, de ULB, de VUB, de Nederlandstalige Vrouwenraad, Dames Draaien, alsook het Instituut voor de Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen voor hun doorslaggevende bijdrage, alle leden van de Raad die deelgenomen hebben aan de werkgroepen en ook het begeleidingscomité.

Mevr. Hassina Semah, voor haar opzoekings-, onderzoeks- en redactiewerk voor dit verslag.

Mevr. Marcela de la Peña Valdivia, directeur van de vzw CHASKA, voor haar onderzoekswerk.
equal.brussels, voor de administratieve ondersteuning.

Mevr. Audrey Trentesaux, secretaris van de RGVM, voor de coördinatie.

Mevr. Nawal Ben Hamou, staatssecretaris voor Gelijke kansen, en haar kabinet, voor de ondersteuning bij het ontwerp van het verslag.

**BRUSSELSE RAAD VOOR GELIJKHEID
TUSSEN VROUWEN EN MANNEN**
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Kruidtuinlaan, 20 • 1035 Brussel
T +32 (0)2 800 30 48
goforequality@sprb.brussels
www.goforequality.be
facebook.com/goforequality/

Redactie

Brusselse Raad voor Gelijkeid tussen Vrouwen en Mannen,
in samenwerking met Hassina Semah.

Verantwoordelijke uitgever

Brusselse Raad voor Gelijkeid tussen Vrouwen en Mannen.
Sint-Lazarusplein 2 • 1035 Brussel
T +32 (0)2 233 41 76 – F +32 (0)2 233 40 32
<http://www.conseildelegalite.be/nl/home>
<https://www.facebook.com/goforequality/>

Auteur

Hassina Semah, *externe consultant, experte inzake Gender en Diversiteit.*
www.psychologue.brussels

Voorgaand onderzoek

Marcela De la Peña, Chaska VZW.